

Innspill til ny stortingsmelding om jordbruket

PERSPEKTIV: Korn og gras på dyrket mark – fundamentet for matforsyning og landbrukspolitikk.

De fleste forstår at mat kan bli et knapphetsgode. I Norge er i utgangspunktet allerede grunnlaget, dyrkbar mark, mangelvare. Selv med vår lave befolkningstetthet, ligger vi vesentlig under gjennomsnittet for jordbruksareal pr person i verden. Dette er i Norge den mest begrensende faktoren for å kunne øke matproduksjonen. Økende forbruk ikke minst pga økende folketall, tilsier derfor at arealressursene må vernes om. Vi går feil vei. Årlig reduseres det totale arealet med dyrket mark i Norge. For eksempel er reduksjonen i kornarealet økende, fra ca 25.000 dekar årlig avgang for ca 5 år siden, til nærmere en dobling – over 48.000 dekar årlig de siste 3 årene. Matvareberedskap – matsikkerhet – for Norges befolkning er naturligvis truet av dette, og dermed også det ernæringsmessige grunnlaget for liv og helse.

Den landbrukspolitiske debatten viser etter KiOs oppfatning manglende kompetanse på fundamentale agronomiske og landbrukspolitiske sammenhenger i og utenfor næringen. Det er derfor nødvendig å poengtere det grunnleggende:

Arealforvaltning: God agronomi og økologisk balanse

Korn og gras er resultatet av arealbruk og fotosyntese. Produksjon av næringsrike karbonforbindelser til landets selvforsyning av mat starter her. Korn som direkte menneskeføde er svært viktig, men også korn til kraftfôr er helt sentralt for verdikjeden som ender i mat til norske forbrukere. Uten norsk fôr blir selvforsyning av melk, kjøtt og egg en illusjon. En bærekraftig landbrukspolitikk må legge dette til grunn, og da må vi ha lønnsom kornproduksjon i et langsiktig perspektiv.

I Norge dyrkes det korn på ca. 2,8 millioner dekar, eller ca. 0,5 daa pr nordmann. Totalarealet reduseres for hvert år som går, og har gjort det siden toppen på 1990-tallet. Med en forventet befolkningsøkning i årene som kommer betyr det at Norge vil ha langt mindre kornareal pr person enn det som er snitt i verden. Det igjen betyr at en jordbrukspolitikk som ikke fremmer størst mulig norsk kornproduksjon og størst mulig andel norskprodusert korn til norske forbrukere, spiser av et matfat som allerede i dag er snaut for verdens befolkning og da spesielt de fattigste i verden.

En sunn økonomi i kornproduksjonen vil sikre at kornprodusenten vedlikeholder jorda og opprettholder arealet. I tillegg må det unngås at Norges beste og eldste dyrkede jord blir nedbygd. Legger samtidig norsk landbrukspolitikk opp til en økning i kornarealet som grunnlag for en produksjon som minst skal holde tritt med den innenlandske befolkningsøkningen, vil en kunne kalle politikken bærekraftig og solidarisk.

Landbruk er også kapitalforvaltning

Dyrket jord er en kapitalressurs bygget gjennom generasjoner. I all hovedsak er denne produksjonsressursen personlig eiet, som grunnlag for familiegårdsbruk. Eierformen, tuftet på eiendomsretten, har medført en langsiktig arealforvaltning. Slekts- og generasjonsperspektivet i landbruket har vært svært godt egnet til også å ivareta storsamfunnets behov for å holde denne delen av naturens produksjonsevne i hevd, og helst forbedre mulighetene basert på idealet om at gården skal overleveres til neste generasjon i bedre stand enn den ble mottatt fra forrige. For arealressursen fulldyrket jord omfatter dette både generasjoners oppdyrking av dyrkbar mark og den kvalitetsforbedring som følger av grøfting, kalking og optimalisering av jordsmonnets egenskaper til å gi planter mulighet til å utnytte fotosyntesens prosesser. Prisreguleringene på eiendom i norsk landbruk kamuflerer disse verdiene, men nydyrking, der det i det hele tatt fortsatt er mulig, viser gjenanskaffingskostnad på jordressursene. Den er formidabel.

Matproduksjon – beredskap og trygghet

Norske jordbruksarealer har en produksjonsevne som i hovedsak begrenses av klimaet; vekstsesongen er kortere enn i de fleste andre jordbruksområder i verden. Arronderingen er også preget av vår topografi og isbreers og elvers etablering av spredte erosjonsrester som har dannet grunnlaget for jordbruksarealene, og dette begrenser norske bønders muligheter til stordrift. På den annen side har vi ofte godt tilpasset vanntilgang gjennom sesongen, og vårt klima og vår arealspredning gir en del kvalitetsmessige fortrinn av betydning både for planteproduksjon og etterfølgende husdyrproduksjon. Dette er viktige kvalitetsegenskaper som både gir direkte matvaretrygghet for den norske befolkningen i den løpende matvareforsyningen fra norsk landbruk, men også på lang sikt vil kunne være en viktig faktor for genressurser og helsetilstand i matproduksjonen på verdensbasis.

KiO mener på dette grunnlag at:

- **Økt matproduksjon med sikte på økt selvforsyningsgrad i Norge, av beredskapshensyn og trygghetshensyn, er norsk jordbruks hovedoppgave.**
 - Perspektivet er samfunnssikkerhet, ikke bare i Norge, men også for langsiktig biodiversitet på verdensbasis. Det må være en rett og en plikt for alle land, ut fra sine muligheter og særtrekk, å bidra til å fø verdens befolkning i dag, og å gjøre det på best mulig måte med sikte på jordens produksjonsevne for fremtiden.
 - Det er en selvfølge for KiO at selvforsyningsgraden må måles basert på de facto selvforsyning; dvs. at ikke bare selvforsyning av vegetabilsk menneskeføde er basert på norsk produksjon, men at også selvforsyningsgraden av norskprodusert animalsk menneskeføde er basert på norsk produksjon også av innsatsfaktorene, dvs. at beregningen justeres for importandelen i husdyrenes føseddel. Alt annet vil gi et falskt bilde av selvforsyningssituasjonen, og slik være egnet til å inngi falsk trygghet og derigjennom forstyrre grunnlaget for en fornuftig politikktutforming.
- **Klima- og miljøhensyn trekker også i retning økt matproduksjon i Norge.** Befolkningsøkning på verdensbasis samtidig med at klimaendringer og forurensningsproblemer reduserer jordens produksjonsevne, forsterker behovet for at alle land tar ansvar for både egen matforsyning og evnen til fremtidig matproduksjon.
- **Kulturlandskapshensyn er også en del av bildet.** Arealbruken definerer også befolkningens leveområder, og kulturlandskapet er en funksjon av landbruk i historisk perspektiv.

BEHOV FOR LANDBRUKSPOLITIKK

Importvern og markedsbalansering

Norsk jordbruk er avhengig av et importvern. Behovet for skjerming mot konkurranse fra mat omsatt på verdensmarkedet skyldes i hovedsak tre faktorer:

- 1) Naturgitte forhold som klima og topografi (omtalt ovenfor),
- 2) Det norske kostnadsnivået som følger av vårt høye velstandsnivå, og
- 3) Det faktum at verdensmarkedet er et «overskuddsmarked» der dumpingpriser forekommer.

Matvarer er forbrugsgoder med karakteristiske etterspørselstrekk: Samlet sett har mat høy nytteverdi helt til man er mett. Ytterligere konsum har ofte negativ verdi. Etterspørselen styres av kulturelle variabler, men økende velstandsnivå trekker mot mer variert etterspørsel, ikke nødvendigvis tilpasset de lokale naturgitte produksjonsforholdene. Mat blir derfor i økende grad frembragt gjennom handel, ikke bare gjennom regional produksjonsfordeling innenfor et land, men naturligvis også gjennom internasjonal handel. Dette er et «luksusfenomen» som selvsagt er et velferdsgode som er positivt så lenge det ikke medfører uakseptable miljøkonsekvenser, herunder uønsket klimapåvirkning. Gjennom slik handel får norske forbrukere tilgang til et matmangfold som ellers ikke ville vært mulig. Klassiske eksempler er tropiske frukter og andre vekster som ikke naturlig kan produseres her i landet, men i økende grad er det også snakk om industrielt bearbejdede matvarer i et mangfold som det ville vært ekstremt dyrt å produsere samtlige av innenlands. Det skyldes at det norske markedet er for lite til å forsvare investeringer i alle nødvendige produksjonslinjer, samt at opprinnelsesregler mv. også begrenser mulighetene.

At matimport er et velferdsfenomen i fredstid og i perioder uten klimatisk avlingssvikt eller andre forhold som kan begrense verdens matproduksjon og/eller mulighetene til å omfordele denne gjennom verdenshandelen, må imidlertid ikke forstyrre det faktum at matsikkerhet og beredskapsbehov gjelder situasjoner der en slik fri tilgang på verdensmarkedet nettopp ikke er mulig. I slike situasjoner må selvforsyningsgraden vurderes basert på en mindre «luksuriøs» matseddel. De ernæringsmessige behovene må søkes oppnådd ikke bare gjennom et mindre mangfold, men også basert på en mer energimessig effektiv verdikjede. På dette området er korn i en særstilling, både pga lagringsdyktighet og dermed transportegnethet, men også fordi kornproduksjon som i en normal situasjon går til dyrefôr, i stor grad «over natten» kan omdisponeres til menneskemat. En slik styrt omdisponering vil da også naturlig gi en ekstra tilførsel av kjøtt fra de produksjonsdyr som ikke lenger kan fores opp på det samme kornet.

Beredskap krever jordbruksareal

Korn er selvsagt ikke alene om å danne basis for norsk selvforsyning. I tillegg til andre vegetabiliske produksjoner, dvs. grøntsektoren med ikke minst poteter som en basisråvare, utgjør animalske produkter produsert på gras, samt fisk, det norske beredskapsfundamentet. Alle tre områdene, norske planteprodukter, norsk husdyrhold og norsk fisk, er nødvendige for å komponere en ernæringsmessig tilstrekkelig matforsyning i en tenkt beredskapssituasjon. KiOs poeng er at når det gjelder den landbaserte matproduksjonen som denne stortingsmeldingen skal omhandle, er det helt avgjørende å ta utgangspunkt i at beredskap og matvaresikkerhet må bygge på bruk av norsk jordbruksareal til å produsere korn, poteter og grønnsaker til direkte menneskeføde, samt gras til grovfôrbaserte husdyr. Bruk av korn til kraftfôrbaserte husdyrproduksjoner vil være residualen (det resterende etter behovsdekning til menneskemat) i markedsbalansen for korn. Saue- og storfekjøtt, samt melkeproduksjonen, vil derfor i stor grad måtte bli grasbasert, og det vil være svinekjøtt- og eggproduksjon som naturlig mest effektivt vil kunne avta et norsk kornvolum utover det som går direkte til menneskemat.

Hovedpoenget med ovenstående analyse er at den kapasiteten Norge vil ha til å kunne produsere basisråvarene for en matforsyning av ernæringsmessig tilstrekkelig volum og kvalitet, vil være avhengig av de realressurser vi holder i hevd. Det er med andre ord størst mulig areal til å produsere korn, poteter/grønnsaker og gras, samt tilstrekkelige populasjoner av storfe, sau, svin og høns som vil utgjøre en praktisk matvareberedskap.

Importvern og markedsbalansering

Importvernet må sikre dette, og det er videre KiOs oppfatning at et hensiktsmessig markedsbalanseringssystem må vurderes opp mot hvilken evne dette vil ha til å kunne håndtere og sikre den omfordeling som tenkte krisesituasjoner vil kunne kreve.

Importvern og markedsbalansering er derfor to fundamentale bærebjelker for norsk landbruk. Formålet for begge er å gjøre det økonomisk forsvarlig å ha en produksjon som ikke bare forsyner den norske befolkningen med trygg og god mat i normalsituasjonen, men som også gjør at vi har en matvareberedskap og en matsikkerhet for mulige krisesituasjoner og samtidig bidrar til jordens nåværende og fremtidige evne til å fø verdens befolkning på en bærekraftig måte.

Sentrale stikkord er altså «økonomisk forsvarlig produksjon». Vil vi ha en selvforsyningsgrad som gir matvaresikkerhet og matvareberedskap, må produksjonsgrunnlaget være intakt. Med biologiske produksjoner med lang ledetid, og et arealgrunnlag som må vedlikeholdes under enda lengre tidshorisonter, er lønnsomhet i løpende produksjon helt avgjørende. Hvis ikke vil både arealbruk og dyrehold opphøre.

I økonomisk sammenheng er tollvern og markedsbalansering **markedsøkonomiske** svar på de utfordringene vi står overfor. Forutsetningen er effektiv og velfungerende konkurranse innenfor det aktuelle tollvernet, og at markedsbalanseringen skjer konkurransenøytralt overfor de berørte aktørene i verdikjeden.

Innenfor et forutsigbart tollregime vil da de som produserer mest effektivt basert på norske ressurser, ha størst mulighet til å overleve. Gjennom konkurransenøytral markedsbalansering fjernes risiko som ellers er vanskelig å håndtere for enkeltaktører i biologisk varierende produksjoner der både tilbudet og etterspørselen kan være svært varavhengige. Dette er kostnadseffektivt.

- **KiO mener at markedsbaserte virkemidler som tollvern og konkurransenøytral markedsbalansering er de beste virkemidlene til å sørge for en mest mulig effektiv matproduksjon i Norge. Dette perspektivet bør drøftes grundig i stortingsmeldingen.**

En rekke andre reguleringer overfor jordbruket er ikke markedsbaserte. Til dels er det virkemidler som har til hensikt å motvirke markedets ressursdisponering ut fra fordelingshensyn, miljøhensyn, dyreetiske hensyn osv. Dette gjelder både legale virkemidler og en rekke tilskuddsordninger som ikke følger produsert volum. Mange av disse er godt begrunnet i f.eks jordbrukets produksjon av kollektive goder, som ikke følger proporsjonalt med produsert volum mat, og som ikke kan være markedsfinansiert.

Men en del av tilskuddsordningene bør etter KiOs oppfatning vurderes mer grundig opp mot den kostnadsdrivende effekten som alltid følger av å avvike fra markedsmekanismen. Dette gjelder ikke minst en del av de rene fordelingshensynene i norsk jordbruk, og er ofte knyttet til det faktum at verden endrer seg raskere enn ethvert byråkrati rekker å endre et komplisert reguleringsystem.

Forenklingsbehov i landbrukspolitikken – realøkonomien tilsløres

I norsk jordbruk er generelt sett reguleringssystemet blitt for komplisert. Det gjelder ikke bare de ulike virkemidlene som gjør det vanskelig å se alle systemeffekter. Det er i stor grad også selve styringssystemet som har blitt for komplisert, og som derfor ikke evner å produsere de endringer og ikke minst forenklinger som det er behov for. Styringssystemet er bemannet med alle de aktører som enten lever av å styre et komplisert system, eller som er i posisjon fordi de nettopp nyter godt av en del av de virkemidler som egentlig burde vært avvirket.

Importvern og markedsregulering foran jordbruksforhandlinger

KiO vil i det etterfølgende forsøke å sette søkelyset på en del av de problemstillingene som følger av et styringssystem som har blitt nærmest autonomt, og som derfor ikke har verken vilje eller evne til å forenkle seg selv. Det er selvsagt jordbruksavtalesystemet vi tenker på, og vi understreker i denne sammenheng at både importvern og markedsbalansering oppsto uavhengig av og forut for dette avtalesystemet, som vokste fram etter 2. verdenskrig og er tuftet på Hovedavtalen av 1950 med senere revideringer. Dagens tollvern er for øvrig heller ikke gjenstand for behandling under jordbruksavtalesystemet. Og for markedsreguleringens del er det åpenbart slik at det er fullt mulig å ha fornuftige balanseringstiltak helt uavhengig av en jordbruksavtale med tilhørende målpriser, mens det er meningsløst å forhandle målpriser uten et markedsreguleringssystem med virkemidler til å forsøke å ta dem ut. I en valgsituasjon mellom enten å oppheve målpriser eller å oppheve virkemidler for å balansere markedet, er det åpenbart at jordbruket må prioritere virkemidlene, ikke styringssystemet. I den landbrukspolitiske debatten synes det likevel som om mange oppfatter avtalesystemet som nærmest hellig, mens innholdet i dette er av underordnet betydning. Det må bero på grunnleggende misforståelser.

Jordbruksforhandlingene har etter KiOs mening fra 1990-tallet og utover, under vekslende regjeringer, blitt en arena for mer og mer politisk spill. I takt med jordbrukets reduserte politiske tyngde er næringens forhandlingsmakt svekket. I dag er jordbruksforhandlingene i stor grad en arena for det statlige byråkratiets maktutfoldelse. Spillet legitimeres av de jordbruksorganisasjonene som får delta, der både personer og organisasjonene selv har klare egeninteresser i å opprettholde spillet. Det å tilfredsstille forhandlingsspilletts maktpersoner i form av inngåtte avtaler med tilhørende «fredsplikt» om politikkenes retning, har fått en egenverdi som for ofte trumfer innholdet. Utviklingen med at Stortinget skal «respektere» en inngått avtale forsterker dette. Sammen med næringens svekkede forhandlingsmakt har dette ført til en så skjev maktbalanse at styringssystemets evne til å produsere balanserte økonomiske rammebetingelser for fremtidig næringsutøvelse har forvitret.

Inntektsmål avgjørende for å bevare jordbruksforhandlingene

Vi står også uten et operativt politisk inntektsmål fra Stortingets side. Bønder er ikke lønnsmottakere, og jordbruksoppkjøret således ikke et lønnsoppkjør. Men inntektsdannelsen i norsk jordbruk er nettopp derfor mer komplisert, og som sådan mer avhengig av et realistisk og balansert inntektsmålingssystem. I den perioden på 1970- og 1980-tallet da både et slikt inntektsmålingssystem var operativt, og vi hadde et inntektsmål som ga uttrykk for hvilket nivå jordbrukets inntekter skulle ligge på, var derfor spillerommet for skjev maktutøvelse i forhandlingsinstituttet langt mindre enn i dag. Dette skyldes ikke minst at med et mål for hvilket inntektsnivå jordbruket skulle kunne ha sammenlignet med andre grupper, var det slik at dersom urealistiske forutsetninger for kostnadsutvikling og andre faktorer ble lagt til grunn ett år, måtte etterslepet dekkes opp neste år. Systemets realisme og vellykkethet ble slik sett synliggjort hvert år. Med dagens manglende nivåmåling er dette borte. Med forhandlinger som kun adresserer utvikling fra ett år til neste, blir feil forutsetninger året forut irrelevante for etterfølgende års forhandlinger.

Maktbalansen i forhandlingene må gjenopprettes

Maktbalansen i favør av statens representanter vil hvert år medføre at forutsetningene blir urealistisk stramme. Jordbruksoppgjøret kan ikke tillates å bli en kostnadsdrivende faktor i nasjonaløkonomien. Forutsetninger om prisstigning generelt og forventet lønnsvekst i andre grupper vil derfor alltid ligge i underkant av det realistiske. Uten en nivåbasert etterslepskorreksjon vil jordbruket derfor tape. Vi ser denne manglende maktbalansen i systemet ikke minst i nivået på statens tilbud. Mens det tidligere var lite attraktivt for staten å fremlegge tilbud som ikke var egnet til å opprettholde det inntektsnivået som Stortinget hadde vedtatt målet for, har det fra 1990-tallet og utover vært flere eksempler på tilbud som åpenbart ikke engang gir jordbruket kostnadskompensasjon, langt mindre mulighet til en inntektsutvikling på linje med andre grupper. Dette har ofte vært kombinert med landbrukspolitiske endringsforslag med ekstreme virkninger. Statens tilbud har nærmest vært en provokasjon, mest myntet på å «tvinge» næringens representanter til forhandlingsbordet, med sikte på skadebegrensning. Da har forhandlingsarenaen mistet sin stabiliserende funksjon. Maktspillet har overtatt, og verken næringen eller samfunnet er tjent med resultatet.

Å endre et slikt styringssystem krever både tid og konsekvensanalyse. Ikke minst må alternativet klargjøres. Stortingsmeldingen bør benyttes som en slik arena for politikktutforming, men tilpassinger i riktig retning bør kunne begynne også innenfor gjeldende rammebetingelser. Jordbruk med tilhørende næringer og etterfølgende verdikjede fram til matbordet, trenger forutsigbarhet. Et første skritt i riktig retning kan være å benytte fleksibiliteten innenfor nåværende hovedavtale, og innføre i første omgang **toårige jordbruksavtaleperioder**. På den måten vil den usikkerhet mht til endring av rammebetingelser som ligger i dette maktspillet hvert eneste år bli redusert, og en kan samle erfaring med håndtering av politikktutforming utenfor avtalesystemet.

Avtalen må som en følge av dette selvsagt bli en mer overordnet rammeavtale som gir mulighet til å håndtere økonomiske utviklinger i avtaleperioden innenfor en sannsynlig spennvidde hva gjelder både kostnadsutvikling og andre nasjonale og internasjonale faktorer som påvirker jordbrukets inntektsdannelse. Håndtering av både tollvern og støtte over statsbudsjettet vil uansett være gjenstand for behandling i Stortingets årlige budsjettprosess, og kan forberedes gjennom ordinære forvaltningsprosesser med innspill og høringer tilknyttet regjeringens forslag til Stortinget, samt reelle politiske beslutningsprosesser tilknyttet Stortingets behandling av disse. Dette fungerer for andre sektorer, og vil kunne bidra til at også landbrukspolitikken gjennomføring – ikke bare uforpliktende målformuleringer – blir gjenstand for evaluering i landets øverste politiske organ. Innenfor de rammer Stortinget har trukket opp vil endringer og tilpassinger i forskrifter mv. også kunne foregå løpende, på ordinær måte etter forvaltningsloven.

Forhandlingssystemets utarbeidelse av det tekniske grunnlagsmaterialet må også avpolitiseres.

- **I stedet for Budsjettnemnda for Jordbruket, som er bemannet i hovedsak med representanter for avtalepartene, og som derfor etter hvert fungerer som en forlenget arm av forhandlingsspillet, må vi få en form for teknisk beregningsutvalg styrt av uavhengig fagekspertise.**

Det vil føre for langt i denne sammenheng å beskrive detaljert mange av de økonomiske og andre faglige forutsetninger som må legges til grunn i en nøytral presentasjon av jordbrukets lønnsomhet som grunnlag for matproduksjon mv. på kort og lang sikt, men vi vil fra KiOs side påpeke noen av de viktigste skjevhetene som i dag preger styringssystemet. Det fremgår av nedenstående at dette både gjelder utarbeidelsen av grunnlagsmaterialet, og bruken av dette på forhandlingsarenaen. Dels skyldes det upresise og inkonsistente målformuleringer fra Stortingets side, som gir åpning for tolkninger og et forhandlingsspill rundt disse som i sin tur gir uholdbar politisk risiko tilknyttet investeringsbeslutninger i en langsiktig næring. Dette gir ikke samfunnsøkonomisk optimal ressursutnyttelse.

Økonomi basert på reelle kostnader

Lønnsom og bærekraftig produksjon krever at både investeringer og innsatt arbeid må gis tilstrekkelig vederlag til at slik ressursinnsats er økonomisk forsvarlig. Det betyr at alt fra grøfting med videre for å holde arealproduktiviteten i hevd, til nødvendige investeringer i maskiner og bygninger, må kunne forrentes, og i tillegg må arbeidsinnsatsen gis rimelige lønns- og arbeidsvilkår. Bondens kapital og bondens arbeid har begge en alternativverdi, og vil finne alternative anvendelser hvis lønnsomheten fortsatt svikter. Dagens unge bønder er mer bevisste på alternativverdien av begge disse ressursene, og vil ha tilfredsstillende avkastning av det de setter inn av arbeid og kapital i drifta.

Jordbrukets inntektsmåling i Totalkalkylen og på referansebrukene forutsetter at bonden stiller med gratis egenkapital. Dette må endres. Selv målt som summen av vederlag til arbeid og egenkapital er «inntektsnivået» i jordbruket kun omlag det halve av lønnsnivået for sammenligningsgruppene. Vederlag til arbeid og egenkapital kan ikke lenger vurderes samlet. Lønnsevne og egenfinansieringsevne må skilles ad hvis norsk jordbruk skal bli bærekraftig. Dette er helt avgjørende når jordbruket skal moderniseres.

Matproduksjon basert på innsats fra frivillige, selvstendige næringsdrivende må på lang sikt baseres på at både investeringer og arbeidsinnsats er lønnsomt for aktørene. Etske rammer for produksjonen må avklares i form av hensynet til kommende slekter, dyrevern og miljøvern. Det er en oppgave for Stortinget, og bør vies mye oppmerksomhet i stortingsmeldingen. Miksen av kapital og arbeid avgjøres deretter av faktorprisene på realressursene. Til slutt må de kostnader som påløper i produksjonen finne sin inndekning på inntektsiden slik at produksjonen blir bærekraftig også økonomisk. Det inkluderer en anstendig arbeidsinntekt til bønder etter at alle kostnader er dekket, inklusive rentekostnader på gjeld og egenkapital.

Teknologisk utvikling og større bruk innebærer at kapitalinnsatsen er kraftig økende. Det er ikke noe nytt, men takten er økende. Samtidig faller dermed selvsagt mengden innsatt arbeid, som er det bonden i hovedsak skal leve av. Det sier seg selv at en stadig mindre arbeidsinnsats ikke kan fortsette å kryss-subsidiere en stor og økende kapitalinnsats. Det blir som å kreve at arbeidsinntekten til lønsmottakerne skal måtte gå mot null, fordi bedriftseierne må investere stadig mer kapital i tidsmessig produksjonsutstyr. Det er ikke rettfærdig – heller ikke på et gårdsbruk der bondens arbeidsplass er avhengig av at han investerer selv.

Regulerte rammebetingelser krever inntektsmål

Med et «inntektsnivå» i jordbruket (vederlag til arbeid og egenkapital) som nå er omlag det halve av lønnsnivået for sammenligningsgruppene, vil rekrutteringen falle, og nødvendige investeringer ikke bli gjennomført. For en landbrukspolitik som tar sikte på å opprettholde matproduksjon og ivareta andre fellesgoder knyttet til kulturlandskapet og naturgrunnet for øvrig, er dette ikke bærekraftig. Jordbruket som næring må ha økonomiske rammebetingelser som gir grunnlag for en lønnsevne pr. time på høyde med andre næringer, dersom landets matvareproduksjon og selvbergingsevne skal opprettholdes. Prosentvis «lik» utvikling med andre fra et slikt lavt nivå vil bare øke den reelle avstanden. Det er uakseptabelt. Et inntektsmål på nivå er helt nødvendig. Så får heller nivået drøftes.

Et inntektsmål for næringen innebærer verken en ”inntektsgaranti” eller noen sammenblanding med lønnstakere. Det er intet ulogisk med inntektsmål for selvstendig næringsdrivende som opererer innenfor svært regulerte rammebetingelser. Tvert i mot er det lite meningsfylt å skulle utforme inntektsgivende tiltak for jordbruket uten noe som helst mål for hva man ønsker å oppnå med disse tiltakene. Staten begrenser bruttoinntektene. Da må den også mene noe om nivået på nettoen til bonden.

Det er derfor uansett **avgjørende for tillit til en ny landbrukspolitikk å starte med en riktig virkelighetsbeskrivelse**, med realøkonomisk riktige kostnader basert på at ressursinnsatsen i jordbruket skal kunne repeteres hvert år. Tidligere investeringer er «sunk cost». Historiske regnskapstall fra gårsdagens bruk er nettopp historie. En ny og bærekraftig produksjonsstruktur må bygge på at investeringer skal kunne gjenanskaffes, og det må være lønnsom produksjon som skal gi det økonomiske grunnlaget for fremtidige investeringer. KiO mener at et nøytralt teknisk beregningsutvalg vil kunne etablere pålitelig tallmateriale for et slikt perspektiv.

- **KiO mener lønnsevne pr. time er et naturlig resultatmål for arbeidsinntekten etter at andre produksjonskostnader ved effektiv drift er dekket inn. Stortingsmeldingen bør drøfte behovet for separate resultatmål for næringen som kan gi grunnlag for å vurdere selvfinansieringsevne og lønnsevne hver for seg.**

Det følger flere krav til Stortingets landbrukspolitikk av ovenstående:

- Et sannferdig grunnlagsmateriale for inntektsberegning
- Vederlag til arbeid adskilt fra vederlag til kapital
- Gjenanskaffingsverdi for nødvendige investeringer
- Realrente også på egenkapital på eget gårdsbruk
- Korrigering for egenkapitalavkastning i samvirkebedriftene
- Jordleie må behandles som en kostnad for aktive bønder

Riktige tall i beregningsgrunnlaget, og ny behandling av kapitalkostnader og jordleie

En viktig forutsetning for landbrukspolitikken må være at næringen får evne til å opprettholde og utvikle det driftsapparatet som utgjør arbeidsplassen. Dette må vurderes adskilt fra lønnsevnen. Arbeidsinntekt på et gårdsbruk drevet av selvstendige næringsdrivende vil alltid være den residualen som gjenstår etter at alle andre kostnader er dekket. Når investeringer er gjort, kan det være lønnsomt å fortsette driften en god stund selv om lønnsomheten svikter. Men det investeres da ikke i fornyelse og vedlikehold. Realiteten i dag er nettopp slik at lønnsomheten er så lav at det tæres på eksisterende kapital, dvs. at kapitalslitet er større enn de investeringer som blir foretatt.

Norsk jordbruk står overfor store investeringskostnader, enten det skal gjennomføres strukturelle endringer eller ikke. Over mange år har kapitalslitet vært større enn nyinvesteringene, ikke minst i kornproduksjonen. Strukturutviklingen akselererer denne situasjonen, og sammen med en teknologiutvikling som erstatter arbeidskraft med kapital, betyr dette stadig større kapitalinnsats i næringen. Det er derfor en alvorlig tredemølle for jordbruksnæringen at egenkapital i dag ikke gis separat avkastning i grunnlagsmaterialet, adskilt fra beregning av arbeidsvederlaget.

Dette perspektivet på primærjordbrukets kapitalkostnader må drøftes grundig i stortingsmeldingen. Uansett landbrukspolitiske mål vil teknologisk utvikling bety økt innsats av kapital for å etablere og opprettholde en arbeidsplass, fordi flere og dyrere bygninger og maskiner erstatter arbeidskraft på gårdsbruket. Lønnsom produksjon betyr at all investert kapital må forrentes. All ressursbruk må forsvare ressursenes alternativverdi, også i jordbruket. Det er derfor urimelig at det ikke forutsettes en realrente på investert egenkapital. Konsekvensen blir verre jo større kapitalinnsatsen blir i forhold til innsatt arbeid.

- **KiO forventer at inntektsbegrepet i jordbruket - ”vederlag til arbeid og egenkapital” - splittes opp slik at det bonden må dekke av kapitalkostnader i egen arbeidsplass trekkes ut før arbeidsinntekten framkommer.**

- **KiO foreslår at arbeidsvederlaget deretter beregnes i form av lønnsevne pr. time, og sammenlignes med et mål for inntektsnivå som må fastsettes av Stortinget.**

Riktige tall i beregningsgrunnlaget forutsetter også realøkonomisk riktige kostnader basert på at ressursinnsatsen i jordbruket skal kunne repeteres hvert år. Tidligere investeringer er «sunk cost». Historiske regnskapstall fra gårsdagens bruk er – nettopp – historie. En ny og bærekraftig produksjonsstruktur må bygge på at investeringer skal kunne gjenanskaffes, og det må være lønnsom produksjon som skal gi det økonomiske grunnlaget for fremtidige investeringer, ikke byråkratistyrte statsstøtte.

- **KiO forventer at Stortinget avklarer at det skal være gjenanskaffingsverdi for nødvendige investeringer som må legges inn som kapitalvolum i grunnlagsmaterialet.**
- **KiO forventer også at Stortinget avklarer en begrenset men rimelig beregningsteknisk realrente til egenkapitalen, som grunnlag for at det tekniske beregningsutvalget kan beregne de ulike produksjonenes lønnsevne pr. time.**

Teknologisk utvikling som erstatter arbeidskraft med kapitalutstyr foregår også i foredlingsindustrien. I tillegg etterspør forbrukerne stadig mer foredlede matvarer. Bondens deltagelse i verdikjeden gjennom samvirket krever derfor økt kapitalinnsats gjennom investeringer i produktutvikling og foredlingsutstyr også her. I tillegg har landbrukssamvirket betydelige investeringer i sidevirksomheter.

Økende kapitalintensitet i jordbrukets samvirkebedrifter medfører stadig større andel egenkapitalavkastning (både fra kjernevirksomheten og fra sidevirksomheter) innbakt i produktprisene overfor den kombinerte eier og råvareleverandør. I grunnlagsmaterialet (i dag Totalkalkylen for jordbruket) medfører dette høyere jordbruksinntekter enn ellers¹, dersom det ikke korrigeres for dette. Dette skjer uten at tilsvarende egenkapitalkostnad i samvirket tas med på kostnadssiden. Det er åpenbart at dette ikke ville vært tilfelle dersom eierformen hadde vært aksjeselskap som hadde gitt normal forrentning av egenkapitalen gjennom sin utbyttepolitikk (i stedet for gjennom endrede samhandlingspriser).

I en ny landbrukspolitikk må kapitalkostnadene i hele verdikjeden fra jord til bord synliggjøres. Normal avkastning på kollektive investeringer i samvirker, både på innsatsfaktorsiden og i foredlingsvirksomheten, må trekkes ut av grunnlagsmaterialet for å vurdere lønnsom primærproduksjon. I dagens system blir bonden fratatt avkastningen på all investering i samvirkeselskaper. Et uavhengig, økonomisk kompetent beregningsteknisk utvalg vil kunne estimere størrelsen på dette, basert på forutsetningen om en normalavkastning fra samvirker som må tilsvare alternativkostnaden på egenkapital for bonden som eier.

- **KiO mener at også næringens kapitalkostnader i samvirkebedriftene må utredes i stortingsmeldingen, med sikte på at forutsetningene for at et teknisk beregningsutvalg kan korrigere egenkapitalavkastningselementet i samhandlingsprisene med samvirkebedriftene ut av grunnlagsmaterialet blir avklart.**

¹ Dette betyr for eksempel at når bonden gjennom sitt samvirke investerer i foredlingsindustri som går med tilstrekkelig overskudd til å forrente investeringen, vil dette systematisk fanges opp i Totalkalkylen som økt pris på råvaren, og følgelig høyere beregnet jordbruksinntekt. Tilsvarende på innsatsfaktorsiden vil investering for eksempel i et kraftfôrblenderi medføre lavere kraftfôrpriser, og tilsvarende høyere beregnet jordbruksinntekt i Totalkalkylen.

Riktige tall i beregningsgrunnlaget innebærer også at det må erkjennes at en økende andel av jorda er eid av andre enn de praktiserende bøndene. Med mindre staten vil ekspropriere jorda fra alle som ikke driver den selv, må de økonomiske realitetene aksepteres: Jordleie er en kostnadspost for summen av de aktive, matproduserende bøndene.

- **KiO forventer at stortingsmeldingen drøfter jordleie med sikte på at Stortinget kan avklare at også denne realøkonomiske kostnaden for næringsutøverne skal legges inn som en kostnadspost i grunnlagsmaterialet.**

KiO mener som påpekt at et uavhengig teknisk beregningsutvalg vil kunne håndtere disse faglige spørsmålene mer korrekt enn partenes representanter, som ikke minst blir styrt av forhandlingsposisjonering. Det tekniske beregningsutvalget må kunne utarbeide nødvendig grunnlagsmateriale også for myndighetenes oppfølging i en toårig (eller lengre) avtaleperiode, herunder for Stortingets årlige budsjettbehandling.

KiO er også av den oppfatning at jordbruket som langsiktig næring normalt kan leve med ett års «etterslep» i forhold til både kostnadsstigning og andre (sammenlignings)gruppers inntektsutvikling. Forutsetningen må selvsagt være at etterslepet dekkes inn løpende.

Det tekniske beregningsutvalget skal i en slik modell kun vurdere kostnads- og inntektsutviklingen ex post, altså basert på siste tilgjengelige regnskapstall mv. Det vil fjerne behovet for mange av de «politiserte» forutsetningene som i dag gjør materialet omdiskutert. Dette gjelder ikke bare faktorer som antatt lønnsutvikling i sammenligningsgruppen, prisutvikling på innsatsfaktorer osv, men også «prognosert produktivitetsutvikling» bør kunne legges til side. Ved å operere med kjente økonomiske faktorer og tallgrunnlag, noe som i en normalsituasjon åpenbart vil gjøre at jordbruket blir hengende ett år etter den inntektsutvikling som er dokumentert for sammenligningsgruppen, og som ikke kompenserer for siste års kostnadsøkning mv., bør samfunnet kunne akseptere at produktivitetsutviklingen i norsk jordbruk først regnes inn når den er realisert i regnskapsmaterialet, og ikke som i dag trekkes i fra på forhånd, basert på antakelser om mulig effektivisering.

Dette vil være en grunnleggende endring som vil fjerne mye usikkerhet i grunnlagsmaterialet, og samtidig eliminere muligheten for at et jordbruksoppgjør skal kunne bli lønns- og kostnadsdrivende pga. for «ekspansive» framskrivinger av den økonomiske utviklingen. For jordbruket er det viktigste formålet at en slik endring vil kunne sette en stopper for den nedadgående spiralen som en «prognosert framtidig prosentvis inntektsutvikling» naturlig medfører.

Endringen vil som påpekt måtte bygge på en form for inntektsmål «på nivå». Det må således avklares politisk hvilket nivå jordbrukets inntektsmuligheter «normalt» skal ligge på i forhold til sammenligningsgruppen. KiO mener dette er så avgjørende for å kunne ha forutsigbarhet som gir grunnlag både for å skaffe seg utdanning for - og satse på - bondeyrket, og ikke minst for å investere i et langsiktig produksjonsapparat, at vi mener Stortinget om nødvendig får fastsette et inntektsmål på et noe redusert nivå i forhold til sammenligningsgruppen. Det vil være et åpent og ærlig, og forutsetningsvis forpliktende mål, og det vil dermed uansett være bedre enn dagens formuleringer om utvikling, som fortolkes i prosent, og som dermed i praksis gir en nedadgående spiral.

Nærmere om markedsbalansering og markedsregulering

KiO har vurdert innstillingen fra Markedsbalanseringsutvalget, under ledelse av professor Erling Hjelmeng. Rapporten er et godt utgangspunkt for evaluering av nødvendige reformer både tilknyttet markedsreguleringssystemet og målprissystemet i jordbruksavtalen. Rapporten viser ikke minst at vi i kornsektoren har et grunnleggende annet reguleringssystem enn for melk, kjøtt og egg. Dette skyldes

at tollvernet er - og praktiseres - annerledes, prissystemet under jordbruksavtalen er annerledes, og vi har ikke en markedsregulator som har et rendyrket mål om å ta ut høyest mulig pris for norske kornprodusenter. Det er viktig at dette synliggjøres og analyseres for å fremme realpolitisk forståelse av reguleringssystemene.

Det er KiOs oppfatning at markedsbalanseringsutvalgets rapport krever politisk oppfølging på flere arenaer. Noe er ren konkurransepolitikk, noe er sektorpolitikk for landbruket, og noe er nært sammenknyttet med tekniske løsninger i Jordbruksavtalen. Det er viktig at slike prosesser ikke slås sammen slik at tesen om at «alt henger sammen med alt» gir handlingslammelse. Konsekvenser av dette er at heller ikke alt som er omhandlet i Markedsbalanseringsutvalgets rapport bør inngå i en ny stortingsmelding om jordbruket.

Det er alltid slik at viktige politikkendringer som tiden krever må kunne gjennomføres uten å måtte vente på stortingsmeldinger som normalt kanskje skrives hvert tiende år. Markedsbalanseringsutvalgets rapport inneholder ulike endringsforslag der noe bør gjennomføres raskt, dvs. allerede i år, til dels tilknyttet årets jordbruksoppgjør. Andre elementer krever praktisk utredning og konsekvensanalyse med sikte på gjennomføring neste år, og atter andre krever en større helhetsvurdering der ikke minst politiske premisser for langsiktig utvikling av jordbruket blir drøftet grundig. Det er kun de sistnevnte elementene som etter KiOs vurdering hører hjemme i stortingsmeldingen. Vi adresserer likevel spørsmålene her, men under den forutsetning at det som påpekt på en del områder bør kunne gjøres endringer raskere enn en Stortingsbehandling av alle elementer vil måtte medføre.

Eget kornsamvirke

For å modernisere og markedsrette norsk kornproduksjon, mener KiO at det er nødvendig å endre den situasjonen vi har i dag, der markedshåndtering og omsetning av landets kornproduksjon håndteres som en «underleverandør» til Felleskjøpenes kraftfôrproduksjon. KiO er klar over at norsk husdyrhold er kornbøndenes «største kunde», men det betyr ikke at markedsreguleringen ikke bør håndteres av en organisasjon som på lik linje med de øvrige salgssamvirkene har eiere som entydig har interesse av best mulig prisuttak (innenfor rammebetingelser for øvrig).

Det er derfor KiOs oppfatning at det norske reguleringssystemet er best tjent med at det snarest mulig etableres et eget kornsamvirke. Dette hadde sannsynligvis blitt gjort for snart 100 år siden dersom det ikke hadde vært slik at staten i 1928 laget sitt eget kornmonopol, Statens Kornforretning.

Dette bør ikke oppfattes som en kritikk av Norske Felleskjøps håndtering av sin markedsregulatorrolle de senere årene. KiO er av den oppfatning at den oppgaven er utført på best mulig måte, og uten store praktiske problemer. Men systemet er slik at dette langt på vei må kunne sies å være et resultat som kommer på tross av systemet, ikke på grunn av at det er prinsipielt fornuftig innrettet.

Grunnlaget for at markedsreguleringen på korn fungerer likevel, er at distriktsorganisasjonene i Felleskjøpsystemet så langt aksepterer at deres overbygning i Norske Felleskjøp legger en målpris på produsentnivå til grunn for de løpende noteringsprisene. Kjøperne av korn, som sitter med bestemmende innflytelse i Felleskjøpene, bruker dermed ikke sin eiermakt til å søke å redusere kraftfôrkostnadene utover hva målprisen innebærer. Dermed har ikke målprisen den normale funksjonen som er å skjerme brukerne og kjøperne av jordbruksprodukter for prisnivåer helt opp til de maksimale generelle tollsatser som Norge praktiserer.

I stedet er i praksis Felleskjøpenes kornpriser «låst», som om målprisen var en «statlig fastsatt pris». Det er ikke spesielt godt markedstilpasset, og helt annerledes enn de fleste som kjenner systemet for husdyrprodukter også tror at det er i kornsektoren.

Med et eget kornsamvirke som markedsregulator for korn, og en «normal» målprisfunksjon eller eventuelt en referansepris, vil det være grunnlag for å oppnå mer fleksibilitet i prisdannelsen. Den største førkornkjøperen, som naturlig skal være mest opptatt av stabile (og lavest mulige?) priskalkyler for ferdigvarer til husdyrholdet, kan ikke ha en slik markedsorientert rolle som markedsregulator for korn. Konsekvensen av dette er altså at det er opprettet en omvendt målpris, som pålegger markedsregulator en målpris til produsent, i stedet for det normale som er at målprisen skal skjerme forbruker. Norske Felleskjøp som markedsregulator står således ikke fritt til markedstilpassing på og under dette målprisnivået som snitt for året.

Mer marked innenfor tollvern og markedsregulering

For andre sektorer er målprisfunksjonen koblet til at tollvernet stort sett er såkalt prohibitivt, dvs. forhindrer import gjennom høyere tollsatser enn målprisene «nødvendigjør». Slik er det heller ikke for korn. I kornsektoren har vi derfor på mange måter egentlig allerede det «markedstilpassede» alternativet som er skissert fra Markedsbalanseringsutvalget. Det er administrativt nedsatte tollsatser på store importkvoter som egentlig balanserer markedet. De såkalte «målprisene» på korn fungerer i den sammenheng kun på samme måte som referanseprisen på kylling gjør for tolladministrasjonen, og det er tollsatsene, og ikke markedsregulator, som overordnet styrer prisdannelsen ut til kundene.

Dette betyr at dersom vi hadde hatt et «normalt» kornsamvirke, kunne målprisene for korn vært kuttet ut, og vi kunne hatt «kyllingmodellen», uten at dette hadde blitt noe annerledes enn dagens system. Bortsett da fra at kornsamvirket som sagt i en slik situasjon ville kunne kjørt et mye mer fleksibelt og markedstilpasset prissystem på kvaliteter osv, for å hente ut den betalingsvilje hos kjøperne som er koblet til dette.

Dagens system i kornsektoren illustrerer etter KiOs oppfatning at det kan fungere godt å balansere markeder gjennom en referansepris for tolladministrasjon og en fornuftig markedsregulator. Målpriser er i en slik situasjon unødvendig. Det er altså ikke de byråkratiske systemoverbyggingene i jordbruksavtalesystemet som er essensielle, men de operative virkemidlene i de faktiske markedene. Det var da også historisk slik, som påpekt tidligere, at tollvernet og markedsreguleringen kom på plass før jordbruksavtalesystemet. Dette er en kunnskap som bør friskes opp i stortingsmeldingen. I en situasjon der det er et politisk press i retning av deregulering av sektoren, er det viktig å vite hva som er fundamentalt, og hva som er politiske systemoverbygginger som må kunne vurderes ut fra både forenklingshensyn og for å gjøre landbruket mer markedsrettet og mindre byråkratisk styrt.

Tollvern og markedsregulering er rammebetingelser som benytter markedsmekanismene til å oppnå ønsket innenlands produksjon og dermed matvareberedskap på en kostnadseffektiv måte. Disse mekanismene kan faktisk også gjøres mer markedsrettede og fleksible enn de fremstår i dag. Det er slike reformer som kan peke fremover for norsk jordbruk. Det er etter KiOs oppfatning i alle fall ikke slik at slike grunnleggende operative virkemidler kan bygges ned hvis man bare beholder det politiske avtalesystemet. En realitetsorientering tilsier tvert om.

Nærmere om lønnsomhet kontra investeringsvirkemidler

Behovet for investeringsvirkemidler over statsbudsjettet er en indikasjon på at lønnsomheten i produksjonen er så dårlig at det er behov for tilgang til billig kapital for å likevel å få bønder til å investere. Dette skjer innenfor jordbruksavtalerammen. Satt på spissen betyr dette at man tar litt fra alle bønder for å finansiere investeringstilskudd og rentesubsidier som de mest ekspansive kan kappes om å få mest mulig av.

Subsidieringsbehovet viser altså at investeringene ikke er lønnsomme uten tilskudd og rentestøtte. Investeringsvirkemidler er slik sett et ”lokkemiddel” for å stimulere til ellers ikke privatøkonomisk lønnsomme investeringer som erstatter arbeidskraft. Det bør kunne drøftes hvorvidt deler av bondeinntekten etter eventuell realisering av Stortingets inntektsmål, skal benyttes til å sette ekstra fart på en teknologidrevet strukturutvikling i retning færre bønder. Investeringsstøtte innebærer også en byråkratstyring av investeringene som ikke nødvendigvis da blir tuftet på markedsaktørenes vurdering av hva som er effektivt og lønnsomt. Dette tilslører også ansvaret for de valg den enkelte næringsutøver må ta.

Et annet perspektiv er at statlige krav på mange fronter forsterker effekten av teknologiutviklingen, og gir økende kapital bundet i driftsapparatet. I forhold til dette er investeringsvirkemidlene små. Bonden legger inn vesentlig mer selv av egenkapital ved enhver nyinvestering. Det er likevel problematisk å etablere forståelse for behovet for normal forrentning av innsatt kapital i jordbruket så lenge næringen har subsidierte lån, og grunnlagsmaterialet ikke synliggjør krav til egenkapitalrentabilitet. Slike sidevirkninger er alvorlige, og gjør det ikke lettere å etablere en markedstilpasset næringsutøvelse.

Tilgjengelige midler i en «investeringsspott» innbyr til et spill, og så lenge ”potten” med investeringsstøtte er i spill, vil enkeltbønder delta i spillet. KiO mener at verken jordbruksnæringen eller storsamfunnet er tjent med et slikt spill. Dersom investeringsvirkemidlene avvikles, slik Sponheimutvalget har skissert i et mulig forenklingssalternativ for landbrukspolitikken, vil inntektspolitikken og den samlede lønnsomheten som rammebetingelsene medfører, bli styrende for investeringene. Det vil kunne gi en mer sunn og markedsbasert utvikling. Norge har et oppegående bankvesen som vil kunne finansiere de prosjekter som er lønnsomme ut fra de faktorpriser som til enhver tid foreligger.

NOEN SPESIFIKKE KORNTEMA

Korn og kraftfôrpolitikken er et viktig fundament

Økt kornpris er svært avgjørende for å opprettholde tilstrekkelig kornproduksjon i Norge. Men kornprisen er også et viktig virkemiddel for å gjøre grasproduksjon lønnsomt, med tilhørende arealbruk. Kornets betydning for hele landbruket og for matvareforsyningen bør derfor ikke undervurderes.

Lønnsom kornproduksjon er fundamentet også for produksjonsfordelingen mellom landsdeler, og dermed for distriktsjordbruket. Kraftfôrets andel av fôrseddelen øker også i melkeproduksjonen. Dette viser at kraftfôr relativt sett blir billigere enn grovfôr. Økt kornpris er derfor et viktig virkemiddel for å gjøre grasproduksjon lønnsomt, med tilhørende arealbruk og landbruksaktivitet i hele landet.

KiO mener også at kanaliseringspolitikken har gått for langt. I tillegg til å satse på proteinrike vekster som erter, åkerbønner og oljevekster, må også mer grasproduksjon og ikke minst husdyrgjødsel tilbake til kornområdene. Det er agronomisk riktig for å holde landets beste dyrkingsjord i god hevd, og ved å produsere mer på kortreist fôr kan ønsket om lavere kostnader imøtekommes.

Hensynet til miljø og klima trekker i samme retning. Økologisk balanse, gjennom god agronomi, må gi økonomiske resultater på den enkelte gård. Det må i framtida igjen bli lønnsomt å bruke fôrressursene lokalt. Det vil også si i større grad å produsere husdyrprodukter på kraftfôr der kornet er høstet, slik det er for gras og annet grovfôr.

Kanaliseringspolitikken må derfor opp til vurdering, sammen med hele fôrpolitikken for norske husdyr, inklusive importert fôr. Med i dette bildet hører også en konsekvensutredning av

transportsubsidieringen i norsk landbruk, og det samme gjelder prissystemene for korn og prisnedskrivning av korn til kraftfôr.

- **KiO mener kanaliseringspolitikken og korn- og kraftfôrpolitikken må drøftes grundig og fordomsfritt i stortingsmeldingen.**

Redusert antall målpriser - Prioritering av hveteproduksjon

Det er viktig å sikre produksjonen av mathvete, både av hensyn til selvforsyningsgraden av matkorn og fordi hvete er mest fleksibel som grunnlag for å disponere vekslende årsvariasjon med tidvis overproduksjon. For å forberede kornsektoren på et fremtidig prissystem uten målpriser, burde likevel antallet målpriser vurderes redusert allerede nå, slik at prisforholdet mellom kornslagene og ulike sorter, kvaliteter mv. blir mer markedsstyrt basert på etterspørselen fra de ulike kornbrukerne senere i verdikjeden. Ved f.eks å fjerne separate målpriser på bygg og havre, vil markedsregulator kunne styre prisforholdet i retning av ønskede volum.

Endret noteringspunkt på korn

Samvirkeoven medfører at utbetaling til eier fra det økonomiske resultatet av virksomheten i samvirkebedriftene nesten utelukkende vil måtte nedfelles i samhandlingen som pris på levert råvare eller innkjøpte innsatsfaktorer, noe felleskjøpene også praktiserer. For korn medfører dette et problem utover den feilen som generelt oppstår i beregningsgrunnlaget (jf. foran), fordi målprisene på korn er satt på produsentprisenivå (pris inn til markedsregulators kystanlegg). Dette innebærer at resultatet av felleskjøpenes foredlingsvirksomhet i verdikjeden for korn, samt investeringer i sidevirksomheter for øvrig, ikke kan utbetales til kornprodusenter gjennom kornprisen slik samvirkeoven pålegger, siden produsentprisen normalt begrenses av målpris. En slik begrensning opptrer ikke for husdyrprodukter, der noteringsgrunnlaget for målpris gjelder engrospris ved salg til videreforedling.

- **KiO forventer at stortingsmeldingen drøfter flytting av noteringspunktet for jordbruksavtalens prisbestemmelser også for korn til engrospris ved salg til videreforedling.**

Klima og miljø

For å opprettholde god jordkvalitet og redusere miljøulempene er det viktig med godt drenerte arealer. Fra forsøksringene varsles det både om etterslep på nødvendig fornyelse og vedlikehold av grøftetilstanden, og fare for at praktisk kompetanse i grøftearbeidet kan gå tapt pga. manglende oppdrag. Pr i dag er lønnsomheten i grøfting for dårlig til at mange bønder kan prioritere å holde jorda i hevd. KiO mener derfor at tilskudd til grøfting bør gjeninnføres, slik at etterslepet kan hentes inn før næringen skal stå på egne ben ut fra en tilstrekkelig lønnsomhet, ref. de generelle innspillene foran.

Politisk og faglig fokuseres det på klimaeffekten av produksjon av norsk landbruksvarer. Lystgass står for nær 50 % av klimagassutslippene fra jordbruket. Et grøftetilskudd vil derfor være den mest kostnadseffektive bruken av tilskuddsmidler for å redusere klimagassutslippene fra jordbruket. I Landbruksmeldinga bør temaet klima – lystgass – drenering belyses.

Korn i kulturlandskapet

Kornåkrer og korngårder er et typisk kulturlandskap i mange av de beste jordbruksområdene. Siden befolkningkonsentrasjonene er størst i de samme områdene er dermed kornområdene det mange nordmenn forbinder med kulturlandskap. Landskapets særegenhet består i store åpne områder og store både hoved- og driftsbygninger. Husmassen på mange av disse gårdene stammer fra en tid med en helt annen produksjon og er dermed lite egnet i kornproduksjonen. Vedlikehold av slike bygninger er derfor viktigere for samfunnet enn for kornprodusenten. Likevel er det denne produksjonen som må bære alle vedlikeholdskostnadene. Med dagens økonomiske virkelighet vil derfor mange hus måtte forfalle eller bonden må bruke lønnsmidler fra annet arbeid til å ta vare på ”kulissene” i kulturlandskapet.

En ny landbrukspolitikkk må derfor også ha fokus på de kostnadene bøndene må bære i dette kulturlandskapet, slik det også er fokus på gjengroing i andre områder.

Vern av dyrket jord, og da spesielt kornjorda, må få en sentral plass i Landbruksmeldinga. Jordvernet må samtidig fundamenteres grundig hos andre departement, for å sikre et best mulig vern. Sammen med andre virkemidler for å etablere god lønnsomhet vil det kunne bidra til å oppnå en økning i norsk kornproduksjon, som KiO mener er av absolutt viktighet i et globalt perspektiv.